

Rozdział XIII

Natura, Podmiot Radości i Świadomość

13.01-02 Arjuna rzekł: Mój drogi Krsno, chciałbym wiedzieć, co to jest prakrti (natura), purusa (podmiot radości), pole i znawca tego pola. Chciałbym wiedzieć również, czym jest wiedza i co jest jej przedmiotem. Najwyższa Osoba Boga rzekł: To ciało, o synu Kunti, jest nazywane polem. A ten, kto zna to ciało, nazywany jest znawcą pola.

13.01-02 Znaczenie: Arjuna pragnie dowiedzieć się, co to jest prakrti, czyli natura; purusa – podmiot radości; ksetra – pole; ksetra-jna – jego znawca.

Pyta również, czym jest wiedza i co jest przedmiotem wiedzy. Krsna odpowiedział, że polem nazywane jest to ciało. A ten kto je zna, nazywany jest znawcą pola. Ciało to jest dla uwarunkowanej duszy polem działalności. Uwarunkowana dusza uwikłana jest w materialną egzystencję i usiłuje panować nad naturą materialną. Wobec tego, odpowiednio do swojej możliwości dominowania nad tą materialną naturą, otrzymuje ona jakieś pole działalności. Tym polem działalności jest ciało. A czym jest ciało? Ciało utworzone jest ze zmysłów. Uwarunkowana dusza pragnie czerpać przyjemność z zadowalania zmysłów i stosownie do swoich możliwości w tym względzie otrzymuje ona odpowiednie ciało, czyli pole działalności. Dlatego ciało nazywane jest ksetra – polem działania dla uwarunkowanej duszy. Osoba, która utożsamia się z ciałem, nazywana jest ksetra-jna – znawcą pola. Zrozumienie różnicy pomiędzy polem i jego znawcą, czyli ciałem i znawcą tego ciała, nie jest niczym trudnym. Każdy może zauważyć, iż od dzieciństwa do starości ciało jego podlega wielu zmianom. A jednak jest on ciągle tą samą osobą. Jest więc różnica pomiędzy znawcą pola działania i właściwym polem działania. Żywa, uwarunkowana dusza może zatem bez trudu zrozumieć, iż jest czymś różnym od ciała. Na początku zostało powiedziane – *dehino 'smin* – że żywa istota przebywa wewnątrz ciała. I ciało to zmienia się z ciała niemowlęcia na ciało dziecka, z ciała dziecka na ciało młodzieńca, z ciała młodzieńca na ciało starca – i osoba będąca jego właścicielem zdaje sobie sprawę z tych przemian. Właściciel jest więc wyraźnie *ksetra-jna*. Czasami ktoś stwierdza "Jestem szczęśliwy" "Jestem mężczyzną", "Jestem kobietą", "Jestem psem", "Jestem kotem" itd. Są to cielesne desygnaty znawców pola. Ale znawca różny jest od ciała. Mimo iż używamy tak wielu różnych przedmiotów: naszych ubrań itd., wiemy, że jesteśmy czymś oddzielnym od rzeczy, których używamy. Podobnie, po niewielkich rozważaniach zrozumiemy również, iż jesteśmy czymś różnym od tego ciała. Ja, ty czy ktokolwiek inny, kto posiada ciało, jest zwany *ksetra-jna*, znawcą pola działania, a ciało jest nazywane *ksetra*, polem samych czynności.

Pierwsze sześć rozdziałów *Bhagavad-gity* opisuje znawcę ciała (żywą istotę) i pozycję, w której będąc usytuowanym, można zrozumieć Najwyższego Pana. Środkowe rozdziały *Gity* opisują Najwyższą Osobę Boga oraz związek pomiędzy duszą indywidualną i Duszą Najwyższą w służbie oddania. Rozdziały te wyraźnie podkreślają wyższą pozycję Najwyższej Osoby Boga i zależność duszy indywidualnej. Żywe istoty są zależne w każdych warunkach, ale zapominając o tym, cierpią. Kiedy, dzięki pobożnym czynom, zostaną oświecone, wtedy zbliżają się do Najwyższego Pana w różnym charakterze: jako dotknięte nieszczęściem, potrzebujące pieniędzy, nęcane ciekawością, poszukujące wiedzy. To również zostało opisane. Teraz, zaczynając od Rozdziału Trzynastego, dowiemy się, w jaki sposób żywa

istota wchodzi w kontakt z naturą materialną i w jaki sposób zostaje wyzwolona przez Najwyższego Pana poprzez różnego rodzaju procesy: działanie dla rezultatów, kultywowanie wiedzy i pełnienie służby oddania. Mimo iż żywa istota jest całkowicie różna od ciała materialnego, w jakiś sposób wiąże się z nim. To zostanie również wytłumaczone.

13.03 O potomku Bharaty, powinieneś wiedzieć, że Ja jestem również znawcą przebywającym we wszystkich ciałach. Zaś poznanie ciała materialnego i jego właściciela nazywane jest wiedzą. Takie jest Moje zdanie.

13.03 Znaczenie: Kiedy dyskutujemy o ciele materialnym, jego właścicielu, duszy i Duszy Najwyższej, to znajdujemy trzy różne tematy do rozważania: Pana, żywą istotę i materię. Na każdym polu działania, w każdym ciele, znajdują się dwie dusze: dusza indywidualna i Dusza Najwyższa. Ponieważ Dusza Najwyższa jest kompletną ekspansją Najwyższej Osoby Boga, Krsny, Krsna mówi: "Ja jestem również znawcą, ale nie indywidualnym znawcą ciała. Ja jestem znawcą najwyższym. Obecny jestem w każdym ciele jako Paramatma, czyli Dusza Najwyższa."

Kto dokładnie studiuje pole działania i znawcę tego pola, ten – według tej *Bhagavad-gity* – może dojść do wiedzy.

Pan mówi: "Ja jestem znawcą pola działania w każdym indywidualnym ciele." Indywidualna dusza może być znawcą swojego własnego ciała, ale nie posiada ona wiedzy o innych ciałach. Najwyższa Osoba Boga, który obecny jest we wszystkich ciałach jako Dusza Najwyższa, posiada pełną wiedzę o tych ciałach. Zna On wszystkie ciała w różnych gatunkach życia. Jakiś obywatel może wiedzieć wszystko o swoim skrawku ziemi, ale król zna nie tylko swój pałac, ale i wszelką własność swoich poszczególnych poddanych. Podobnie, ktoś może być indywidualnym właścicielem swego ciała, ale Najwyższy Pan jest właścicielem wszystkich ciał. Król jest pierwszym właścicielem królestwa, natomiast poddany jest właścicielem wtórnym. W podobny sposób Najwyższy Pan jest najwyższym właścicielem wszystkich ciał.

Ciało złożone jest ze zmysłów. Najwyższy Pan jest Hrsikeśą, to znaczy "kontrolerem wszystkich zmysłów", tak jak król jest pierwszym kontrolerem wszelkiej działalności państwa, a obywatele są wtórnymi kontrolerami. Pan mówi też: "Ja jestem również znawcą." To znaczy, że jest On znawcą najwyższym; natomiast dusza indywidualna zna jedynie swoje określone ciało. Literatura wedyjska oznajmia:

*ksetrani hi śarirani bijam capi śubhaśubhe
tani veti sa yogatma tatah ksetra-jna ucyate*

To ciało nazywane jest *ksetra*, a wewnątrz niego mieszka właściciel tego ciała i Najwyższy Pan, który zna zarówno ciało, jak i jego właściciela. Dlatego nazywany jest On znawcą wszystkich pól. Różnica pomiędzy polem działania, znawcą działania i najwyższym znawcą działania została opisana w sposób następujący. Doskonała wiedza o konstytucji ciała, konstytucji duszy indywidualnej i konstytucji Duszy Najwyższej nazywana jest w literaturze wedyjskiej *jnana*. Takie jest zdanie Krsny. Zrozumienie jednoczesnej tożsamości i odmienności duszy i Duszy Najwyższej jest wiedzą. Kto nie rozumie pola działania i znawcy tego pola działania, ten nie posiada doskonałej wiedzy. Należy zrozumieć pozycję *prakrti* (natury) i *purusy* – tego, kto raduje się tą naturą, oraz *isvary* – czyli znawcy, który kontroluje zarówno naturę, jak i duszę indywidualną, i panuje nad nimi. Nie należy mylić tych trzech kategorii, różnych pod względem możliwości. Nie należy mylić malarza z obrazem czy sztalugą. Ten materialny świat, który jest polem działania, jest naturą; korzystającą z tej

natury (radującą się nią) jest żywa istota, a ponad nimi dwiema jest najwyższy kontroler, Osoba Boga. Mówi się w języku wedyjskim (*Śvetaśvatara Upanisad* 1.12): *bhokta bhogyam preritaram ca matva; sarvam proktam tri-vidham brahmam etat*. Są trzy koncepcje Brahmana: *prakṛti* jest Brahmanem jako pole działania, Brahmanem jest też *jīva* (dusza indywidualna), która próbuje kontrolować naturę materialną, i Brahmanem jest również kontroler ich obu, który jest rzeczywistym kontrolerem.

W rozdziale tym zostanie też wytłumaczone, że spośród dwóch znawców jeden jest omylny, podczas gdy drugi jest nieomylny. Jeden jest najwyższym, a drugi jest zależny. Ten, kto uważa, że ci dwaj znawcy pola są jednym i tym samym, zaprzecza Najwyższej Osobie Boga, który bardzo wyraźnie oznajmia tutaj: "Ja jestem również znawcą pola działania." Kto myli sznur z węzłem, ten nie posiada wiedzy. Są różne ciała i różni właściciele tych ciał. Ta różnorodność ciał istnieje dlatego, ponieważ każda indywidualna dusza ma indywidualną skłonność do panowania nad naturą materialną. Jednak w nich wszystkich Najwyższy obecny jest jako kontroler. Znaczące jest słowo *ca*, które wskazuje na ogólną liczbę ciał. Takie jest zdanie Śrila Baladevy Vidyabhusany. Krsna jest Duszą Najwyższą, obecną w każdym ciele obok duszy indywidualnej. Krsna mówi tutaj wyraźnie, że Dusza Najwyższa jest kontrolerem zarówno pola działania, jak i ograniczonego podmiotu radości.

13.04 Teraz proszę posłuchaj Mojego krótkiego opisu tego pola działania: jego konstytucji, zmian, którym ono podlega, tego, gdzie jest wytwarzane; kim jest jego znawca i jakie jest jego oddziaływanie.

13.04 Znaczenie: Pan opisuje pole działania i jego znawcę w ich konstytucjonalnych pozycjach. Należy wiedzieć, w jaki sposób zbudowane jest to ciało, z jakich elementów się składa, pod czyją kontrolą działa, jakim zmianom podlega, jaka jest przyczyna i powód tych zmian, jaki jest ostateczny cel indywidualnej duszy i jaka jest jej prawdziwa forma. Należy również wiedzieć, jakie są różnice pomiędzy duszą indywidualną a Duszą Najwyższą, znać ich różnorodne oddziaływania, ich moce itd. *Bhagavad-gītę* powinno się poznawać bezpośrednio z opisów danych przez Najwyższą Osobę Boga – a wtedy wszystko będzie jasne. Należy jednak być ostrożnym, by nie uznać Najwyższej Osoby Boga, przebywającego w każdym ciele, za tożsamego z indywidualną duszą, czyli *jivą*. Byłoby to podobne zrównaniu wszechmocnego z bezsilnym.

13.05 Tę wiedzę o polu działania i znawcy działania opisało wielu mędrców w różnych pismach wedyjskich – szczególnie w *Vedanta-sutrze* – z wszelkim uzasadnieniem przyczyny i skutku.

13.05 Znaczenie: Najwyższym autorytetem w tłumaczeniu tej wiedzy jest Najwyższa Osoba Boga, Krsna. Jednakże jest rzeczą naturalną, iż uczeni naukowcy i wysokie autorytety zawsze powołują się na autorytety wcześniejsze. Krsna tłumaczy najbardziej kontrowersyjny punkt, mianowicie dualizm i niedualizm duszy i Duszy Najwyższej, odwołując się do świętego pisma *Vedanty*, które przyjmowane jest za autorytet. Najpierw stwierdza, iż to co On mówi zgodne jest z tym, co mówią mędrce. Jeśli chodzi o mędrców, to oprócz Niego Samego wielkim mędrcem jest Vyasadeva, autor *Vedanta-sutry*, która w doskonały sposób tłumaczy dualizm. Ojciec Vyasadevy, Paraśara, który również był wielkim mędrcem, pisze w swoich religijnych księgach: *aham tvam ca tathanye...* "My – ty, ja i różne żywe istoty – wszyscy jesteśmy transcendentalni, mimo iż przebywamy w ciałach materialnych. Teraz jesteśmy istotami upadłymi i zależnymi od trzech sił natury materialnej, odpowiednio do naszej różnej *karmy*. Wskutek tego niektóre z żywych istot znajdują się na wyższym poziomie, inne natomiast posiadają naturę niższą. Przyczyną istnienia natury wyższej i niższej jest

ignorancja. Natury te manifestują się w nieograniczonej liczbie żywych istot. Ale Dusza Najwyższa, który jest nieomylny, nie jest skażony tymi trzema cechami natury materialnej i jest transcendentalny." W podobny sposób tę różnicę pomiędzy duszą, Duszą Najwyższą a ciałem przedstawiają oryginalne *Vedy*, a szczególnie *Katha Upanisad*. Przedmiot ten wytłumaczyło wielu mędrców, pomiędzy którymi głównym jest Paraśara.

Słowo *chandobhiih* odnosi się do różnej literatury wedyjskiej. *Taittiriya Upanisad*, na przykład, która jest działem *Yajur Vedy*, opisuje naturę, żywą istotę i Najwyższą Osobę Boga.

Jak oznajmiono wcześniej, *ksetra* jest polem działania i są dwa rodzaje *ksetra-jna*: indywidualna żywa istota i najwyższa żywa istota. Jak oznajmia *Taittiriya Upanisad* (2.9), *brahma puccham pratistha*. Istnieje manifestacja energii Najwyższego Pana, znana jako *anna-maya*, w której dana istota zależna jest tylko od pożywienia, pozwalającego jej przetrwać. Jest to materialistyczna realizacja Najwyższego. Następnie jest *prana-maya*; to znaczy, że po zrealizowaniu Najwyższej Absolutnej Prawdy w pożywieniu, istota ta może zrealizować Prawdę Absolutną w symptomach życia, czyli formach życia. W manifestacji *jnana-maya* realizacja przekracza symptomy życia i wznosi się do punktu myślenia, odczuwania i woli. Następnym etapem realizacji jest realizacja Brahmana, zwana *vijnana-maya*, poprzez którą odróżnia się symptomy życia i myślenia od samej żywej istoty. Ostatnim i najwyższym etapem jest *ananda-maya*, realizacja wszechradosnej natury. Tak więc istnieje pięć stopni realizacji Brahmana, które nazywa się *brahma puccham*. Trzy pierwsze spośród nich – *anna-maya*, *prana-maya* i *jnana-maya* – związane są z polem działania żywej istoty. Transcendentalnym do wszystkich tych pól działania jest Najwyższy Pan, który nazywany jest *ananda-maya*. W *Vedanta-sutrze* Najwyższy nazywany jest również *ananda-mayo 'bhyasat*: Najwyższa Osoba Boga jest z natury pełen szczęścia, i aby radować się tym transcendentalnym szczęściem, rozwija się On w manifestacje:

vijnana-maya,

prana-maya,

jnana-maya i

anna-maya.

Na polu działania żywa istota uważana jest za podmiot radości, a czymś różnym od niej jest *ananda-maya*. Oznacza to, że jeśli żywa istota decyduje się czerpać radość w połączeniu z *ananda-mayą*, wtedy osiąga doskonałość. Taki jest prawdziwy obraz Najwyższego Pana jako najwyższego znawcy pola, żywej istoty, będącej znawcą uzależnionym, i natury pola działania. Prawdy tej należy poszukiwać w *Vedanta-sutrze*, czyli *Brahma-sutrze*.

Zostało tutaj wspomniane, że kody *Brahma-sutry* zostały ułożone odpowiednio do przyczyny i efektu. Do *sutr* tych, czy aforyzmów, zaliczają się:

na viyad aśruteh (2.3.2),

natma śruteh (2.3.18) i

parat tu tac-chruteh (2.3.40).

Pierwszy aforyzm wskazuje na pole działania, drugi na żywą istotę, a trzeci na Najwyższego Pana, *summum bonum* pomiędzy wszystkimi manifestacjami różnych żywych istot.

13.06-07 Pięć wielkich elementów, fałszywe ego, inteligencja, niezamanifestowane, dziesięć zmysłów i umysł, pięć przedmiotów zmysłów, pragnienie, nienawiść, szczęście, nieszczęście, suma, symptomy życia i przekonania – wszystko to razem uważane jest za pole działania i jego interakcje.

13.06-07 Znaczenie: Według wszystkich autorytatywnych stwierdzeń wielkich mędrców, hymnów wedyjskich i aforyzmów z *Vedanta-sutry*, komponenty tego świata można rozumieć w ten sposób. Najpierw są: ziemia,

woda,
ogień,
powietrze i
eter.

Jest to pięć wielkich elementów (*maha-bhuta*).

Następnie jest
fałszywe ego,
inteligencja i
niezamanifestowany stan trzech sił natury materialnej.

Potem jest pięć zmysłów służących zdobywaniu wiedzy:

oczy,
uszy,
nos,
język i
skóra.

Następnie pięć zmysłów czynnych:

głos,
nogi,
ręce,
odbyt i
narządy płciowe.

Ponad zmysłami jest umysł, który znajduje się wewnątrz i może być nazywany zmysłem wewnętrznym. Więc razem z umysłem jest jedenaście zmysłów. Następnie jest pięć przedmiotów zmysłów:

zapach,
smak,
forma,
dotyk i
dźwięk.

Suma tych dwudziestu czterech elementów nazywana jest polem działania. Jeśli ktoś przestudiuje analitycznie te dwadzieścia cztery elementy, będzie mógł wtedy bardzo dobrze zrozumieć pole działania. Następnie jest

pożądanie,
nienawiść,
przyjemność, i
ból,

które są interakcjami reprezentującymi pięć wielkich elementów w ciele "wulgarnym". Symptomy życia, reprezentowane przez świadomość i przekonania, są manifestacją ciała subtelnego – umysłu, ego i inteligencji. Te subtelne elementy wchodzą w zakres pola działania.

Pięć wielkich elementów jest wulgarną reprezentacją fałszywego ego, które z kolei reprezentuje pierwotny stan fałszywego ego fachowo zwany koncepcją materialistyczną, czyli *tamasa-buddhi*, inteligencją w ignorancji. Ta z kolei reprezentuje niezamanifestowany stan trzech sił materialnej natury. Te niezamanifestowane siły natury materialnej nazywane są *pradhana*.

Kto pragnie dokładnie poznać te dwadzieścia cztery elementy i ich wzajemne oddziaływania, powinien bardziej dokładnie przestudować tę filozofię. *Bhagavad-gita* daje tylko wiadomości sumaryczne.

Ciało jest reprezentantem wszystkich tych czynników i podlega ono sześciu zmianom, mianowicie:

rodzi się, rośnie, trwa przez pewien czas, wytwarza produkty uboczne, następnie zaczyna słabnąć i w ostatnim stadium ginie. Zatem pole jest nietrwałą, materialną rzeczą. Jednakże *ksetra-jna*, znawca tego pola, jego właściciel, jest czymś odmiennym.

13.08-12 Pokora; wolność od dumy; łagodność; tolerancja; prostota; przyjęcie bona fide mistrza duchowego; czystość; wytrwałość; samokontrola; wyrzeczenie się przedmiotów zadowalania zmysłów, wolność od fałszywego ego; świadomość zła płynącego z narodzin i śmierci, starości i choroby; brak przywiązania; wolność od uwikłania się sprawami dzieci, żony, domu i innych rzeczy; równowaga wobec zdarzeń przyjemnych i nieprzyjemnych; niezachwiane i czyste oddanie dla Mnie; drżenie do zamieszkania w ustronnym miejscu; brak przywiązania do rzesz ludzkich; uznanie znaczenia samorealizacji i filozoficzne poszukiwanie Absolutnej Prawdy – wszystko to uważam za wiedzę, a wszystko poza tym – za ignorancję.

13.08-12 *Znaczenie:* Niektórzy mniej inteligentni ludzie błędnie uważają taki proces wiedzy za interakcje pola działania. W rzeczywistości jednak jest to prawdziwy proces wiedzy. Kto przyjmuje ten proces, ten ma możliwość zbliżenia się do Prawdy Absolutnej. Nie jest to wzajemne oddziaływanie dwudziestu czterech elementów opisanych wcześniej, a raczej środek do uniezależnienia się od nich. Wcielona dusza jest uwięziona w ciele, które jest powłoką zbudowaną z dwudziestu czterech elementów, a środkiem do wydostania się z niej jest proces wiedzy opisany tutaj. Ze wszystkich opisów tego procesu wiedzy, najistotniejsza jest pierwsza linijka jedenastego wersetu: *mayi cananya-yogena bhaktir avyabhicarini*: proces wiedzy kończy się czystą służbą oddania dla Pana. Jeśli ktoś nie przyjmie albo nie jest w stanie przyjąć transcendentalnej służby oddania, to pozostałe dziewiętnaście elementów nie ma praktycznie żadnej wartości. A kto pełni służbę oddania w pełnej świadomości Krsny, ten automatycznie rozwija w sobie dziewiętnaście pozostałych cech. Jak oznajmia *Śrīmad-Bhagavatam* (5.18.12), *yasyasti bhaktir bhagavaty akincana sarvair gunais tatra samasate surah*. Wszystkie dobre cechy wiedzy rozwijają się w tym, kto osiągnął stan służby oddania. Istotną rzeczą, tak jak mówi o tym werset ósmy, jest przyjęcie mistrza duchowego. Jest to rzeczą najważniejszą, nawet dla tego, kto pełni służbę oddania. Życie transcendentalne zaczyna się od momentu przyjęcia bona fide mistrza duchowego. Najwyższa Osoba Boga, Śrī Krsna, wyraźnie tutaj mówi, iż ten proces wiedzy jest rzeczywistą drogą. Wszelkie spekulacje poza nim są nonsensem.

Jeśli chodzi o wiedzę przedstawioną tutaj, to jej elementy mogą być analizowane w sposób następujący:

pokora oznacza, iż nie powinniśmy ubiegać się o szacunek innych. Materialna koncepcja życia czyni nas bardzo spragnionymi otrzymywania honorów, ale z punktu widzenia człowieka posiadającego wiedzę – który wie, że nie jest tym ciałem – jakkolwiek honor czy dyshonor w stosunku do ciała nie ma żadnego znaczenia. Nie należy zatem ubiegać się o takie złudne, materialne wartości. Ludzie pragną być sławni z powodu wyznawanej religii i dlatego czasami zdarza się, że nie rozumiejąc zasad religijnych wchodzą do jakiejś grupy, która w rzeczywistości nie przestrzega zasad religijnych, i następnie chcą uchodzić za mentorów religijnych. Jeśli komuś rzeczywiście zależy na prawdziwym postępie duchowym, to powinien mieć możliwość sprawdzenia swojego postępu, a można to zrobić przyjmując za kryterium cechy wymienione w wersetach od ósmego do dwunastego.

Łagodność na ogół rozumie się jako niezabijanie i nieszkodzenie ciału, lecz w rzeczywistości łagodność oznacza nieprzysparzanie innym trosk. Ludzie na ogół usidleni są przez ignorancję, tkwiąc bardzo mocno w materialnej koncepcji życia, i bezustannie cierpią z powodu różnych materialnych bolączek. Jeśli więc ktoś nie prowadzi ich do wiedzy duchowej, praktykuje przemoc. Należy zatem czynić wszystko w celu dostarczenia ludziom

prawdziwej wiedzy, tak aby będąc oświeconymi, mogli uwolnić się z materialnych sideł. To właśnie nazywa się łagodnością.

Tolerancja oznacza, że trzeba umieć znosić zniewagi i obrazy ze strony innych. Kto zaangażowany jest w kultywację wiedzy duchowej, ten będzie spotykał się z wieloma zniewagami i brakiem szacunku ze strony innych. Można się tego spodziewać, gdyż taka jest konstytucja natury materialnej. Nawet taki chłopiec jak Prahlada, który już w wieku pięciu lat był zaangażowany w kultywację wiedzy duchowej, narażony był ciągle na niebezpieczeństwo, albowiem ojciec zaczął sprzeciwiać się jego oddaniu. Wielokrotnie usiłował go zabić, ale Prahlada tolerował go. Może więc być wiele przeszkód na naszej drodze do postępu duchowego, lecz powinniśmy być tolerancyjni i wytrwale kontynuować nasz wysiłek.

Prostota oznacza, że należy być tak prostolinijnym i bezpośrednim, aby móc bez dyplomacji mówić prawdę, nawet wrogowi. Jeśli chodzi o przyjęcie mistrza duchowego, to jest to rzeczą zasadniczą, gdyż bez instrukcji bona fide mistrza duchowego nie można zrobić postępu w wiedzy duchowej. Do mistrza duchowego należy zbliżyć się z całą pokorą i służyć mu z oddaniem, tak aby go zadowolić i uzyskać jego błogosławieństwo. Jako że bona fide mistrz duchowy jest reprezentantem Krsny, to pobłogosławiony przez niego uczeń robi natychmiastowy postęp, nawet jeśli nie postępuje on według regulujących zasad. Również przestrzeganie zasad będzie łatwiejsze dla tego, kto służy mistrzowi duchowemu bez zastrzeżeń.

Czystość jest istotna dla postępu w życiu duchowym. Są dwa rodzaje czystości: zewnętrzna i wewnętrzna. Czystość zewnętrzna polega na kąpaniu się, ale dla czystości wewnętrznej należy zawsze myśleć o Krsnie i intonować

Hare Krsna, Hare Krsna, Krsna Krsna, Hare Hare;

Hare Rama, Hare Rama, Rama Rama, Hare Hare.

Proces ten oczyszcza umysł z nagromadzonego brudu przeszłej *karmy*.

Wytrwałość oznacza determinację w czynieniu postępu w życiu duchowym. Bez takiej determinacji nie można zrobić wyraźnego postępu.

Samokontrola oznacza, iż nie należy przyjmować niczego, co jest szkodliwe na ścieżce postępu duchowego. Należy przyzwycząić się do tego, i odrzucać wszystko, co nie idzie w parze z takim postępem. Jest to prawdziwym wyrzeczeniem. Zmysły są tak mocne, iż zawsze nakłaniają nas do tego, co sprawia im przyjemność. Nie należy jednak spełniać tych zmysłowych pragnień, które nie są konieczne. Powinno się zaspokajać tylko te potrzeby zmysłów, które pomogą utrzymać ciało w gotowości do wypełniania jego obowiązków koniecznych do postępu w życiu duchowym. Najważniejszym i najbardziej trudnym do kontrolowania zmysłem jest język. Jeśli ktoś jest w stanie kontrolować język, wtedy bez trudu może kontrolować też i inne zmysły. Funkcją języka jest smakowanie i wibrowanie. Dlatego należy angażować go w smakowanie pozostałości pożywienia ofiarowanego Krsnie oraz intonowanie Hare Krsna. Jeśli chodzi o oczy, to powinny one oglądać jedynie piękną postać Krsny. Będzie to kontrolowaniem oczu. Podobnie, uszy należy angażować w słuchanie o Krsnie, a nos w wąchanie kwiatów ofiarowanych Krsnie. Jest to proces służby oddania, a zatem *Bhagavad-gita* po prostu tłumaczy tutaj naukę służby oddania, ona bowiem jest głównym i jedynym celem. Nieinteligentni komentatorzy *Gity* starają się skierować umysł czytelnika na inne tematy, ale nie ma innego tematu w *Bhagavad-gicie* poza służbą oddania.

Fałszywe ego oznacza utożsamianie się z własnym ciałem. Kiedy ktoś rozumie, że nie jest tym ciałem, ale czystą duszą, jest to prawdziwym ego. Ego istnieje. Potępiane jest fałszywe ego, ale nie ego prawdziwe. Literatura wedyjska (*Brhad-aranyaka Upanisad* 1.4.10) mówi: *aham brahmasmi*. Ja jestem Brahmanem, jestem duchem. To "Ja jestem", świadomość jaźni, istnieje również w wyzwolonym stanie samorealizacji. Tym poczuciem, że "jestem" jest ego, ale kiedy to "jestem" odnoszone jest do tego fałszywego ciała – jest to ego fałszywe.

Natomiast kiedy istota jaźni odnosi się do rzeczywistości, to jest to ego prawdziwe. Są filozofowie, którzy mówią, iż powinniśmy pozbyć się naszego ego, co jest zupełnie niemożliwe, jako że ego oznacza tożsamość. Nie powinniśmy natomiast błędnie utożsamiać się z ciałem.

Należy spróbować **zrozumieć niedolę narodzin, śmierci, starości i choroby**. Opisy narodzin możemy znaleźć w różnorodnej literaturze wedyjskiej. Świat nienarodzonego, pobyt dziecka w łonie matki, jego cierpienia itd., bardzo obrazowo opisuje *Śrimad-Bhagavatam*. Należy w pełni zrozumieć, iż narodziny są bardzo bolesne. Ponieważ zapomnieliśmy o tym, jak bardzo cierpieliśmy w łonie matki, nie próbujemy rozwiązać problemu narodzin i śmierci. Podobnie i śmierć łączy się z wieloma różnego rodzaju cierpieniami, o których również jest mowa w autorytatywnych pismach. Należy o tym dyskutować. Jeśli chodzi o starość i choroby, to każdy doświadcza tego praktycznie. Nikt nie chce chorować i nikt nie pragnie starości, ale nie można tego uniknąć. Dopóki nie będziemy mieć pesymistycznego poglądu na życie materialne – rozważając niedole narodzin, śmierci, starości i choroby – dopóty nie będzie w nas również zapału do zrobienia postępu w życiu duchowym.

Jeśli chodzi o **nieprzywiązywanie się** do dzieci, żony i domu – to nie oznacza to, iż powinniśmy wyzbyć się dla nich uczuć. Są to naturalne przedmioty uczucia, ale kiedy nie sprzyjają one postępowi duchowemu, wtedy nie należy być do nich przywiązanym. Najlepszą metodą uczynienia domu przyjemnym jest świadomość Krsny. Jeśli ktoś jest w pełni świadomy Krsny, może uczynić swój dom bardzo szczęśliwym, gdyż ten proces świadomości Krsny jest rzeczą bardzo łatwą. Należy jedynie intonować

Hare Krsna, Hare Krsna, Krsna Krsna, Hare Hare;

Hare Rama, Hare Rama, Rama Rama, Hare Hare,

przyjmować pozostałości pokarmu ofiarowanego Krsnie, prowadzić dyskusje na tematy takich ksiąg, jak *Bhagavad-gita* i *Śrimad-Bhagavatam* i zaangażować się w wielbienie Bóstw. Te cztery rzeczy uczynią dom szczęśliwym. Należy nauczyć członków rodziny żyć w ten sposób. Cała rodzina może rano i wieczorem razem intonować:

Hare Krsna, Hare Krsna, Krsna Krsna, Hare Hare;

Hare Rama, Hare Rama, Rama Rama, Hare Hare.

Jeśli ktoś ukształtuje życie rodzinne w ten sposób, korzystny dla rozwijania świadomości Krsny, z przestrzeganiem tych czterech zasad, wtedy nie będzie potrzeby porzucania życia rodzinnego i przyjmowania wyrzeczonego porządku życia. Życie rodzinne należy jednak porzucić wtedy, kiedy nie sprzyja ono postępowi duchowemu. Dla realizacji Krsny i dla Jego służby należy poświęcić wszystko, tak jak to zrobił Arjuna. Arjuna nie chciał zabijać członków swojej rodziny, ale kiedy zrozumiał, iż są oni przeszkodą w jego realizacji Krsny, zaakceptował instrukcje Pana, walczył i zabił ich. Ale w żadnym wypadku nie należy przywiązywać się do szczęścia czy nieszczęścia życia rodzinnego, gdyż w tym świecie nie można nigdy być w pełni szczęśliwym czy całkowicie nieszczęśliwym.

Szczęście i nieszczęście są w życiu materialnym czynnikami współistniejącymi. Należy nauczyć się je tolerować, tak jak to radzi *Bhagavad-gita*. Nie jesteśmy w stanie powstrzymać przychodzącego i odchodzącego szczęścia i nieszczęścia, więc nie należy być przywiązanym do materialistycznego sposobu życia. Należy pozostawać zrównoważonym w obu wypadkach. Na ogół, kiedy otrzymujemy jakieś pożądane rzeczy, jesteśmy bardzo szczęśliwi. A kiedy spotyka nas coś niepożądanego, jesteśmy przygnębieni. Lecz kiedy będziemy na platformie duchowej, rzeczy te nie będą nas już wzruszać. Aby osiągnąć ten stan, musimy bezustannie pełnić służbę oddania. **Niewzruszona służba oddania** polega na zaangażowaniu się w dziewięć procesów: intonowanie, słuchanie, wielbienie, ofiarowywanie pokłonów itd., opisanych w ostatnim wersecie Rozdziału Dziewiątego. Należy praktykować ten proces.

Gdy ktoś pogrążony jest w życiu duchowym, w naturalny sposób nie chce on przebywać z materialistami. Byłoby to niezgodne z jego naturą. Można sprawdzić siebie samego, poprzez

zamieszkanie w odludnym miejscu, bez niepożądanego towarzystwa, i przekonać się w ten sposób, jak bardzo jest się skłonny do życia w samotności. Oczywiście wielbiciela Pana nie pociągają niepotrzebne sporty, chodzenie do kina czy pełnienie jakichś funkcji społecznych, gdyż rozumie on, że jest to jedynie stratą czasu. Jest wielu badaczy, naukowców i filozofów, którzy zajmują się studiowaniem życia seksualnego, czy jakimiś innymi tematami, ale według *Bhagavad-gity* takie prace badawcze i spekulacje filozoficzne nie mają żadnej wartości. W mniejszym lub większym stopniu jest to pozbawione sensu. Według *Bhagavad-gity*, rozum filozoficzny ma służyć zgłębianiu natury duszy. Również badania powinny służyć temu celowi. To właśnie polecane jest tutaj.

Jeśli chodzi o **samorealizację**, to wyraźnie zostało tutaj powiedziane, iż szczególnie praktyczna jest *bhakti-yoga*. A jeśli chodzi o oddanie, to należy rozważyć związek pomiędzy Duszą Najwyższą i duszą indywidualną. Dusza indywidualna i Dusza Najwyższa nie mogą być jednym, przynajmniej w koncepcji *bhakti*, koncepcji życia w służbie oddania. Jak to zostało wyraźnie oznajmione, ta służba duszy indywidualnej dla Duszy Najwyższej jest wieczna, *nityam*. Więc *bhakti*, czyli służba oddania, jest wieczna. Należy być mocnym w tym filozoficznym przekonaniu.

Śrīmad-Bhagavatam (1.2.11) tłumaczy: *vadanti tat tattva-vidas tattvam yaj jnanam advayam* "Ci, którzy są rzeczywistymi znawcami Prawdy Absolutnej, wiedzą, że Najwyższa Jaźń realizowana jest w trzech różnych fazach: jako Brahman, Paramatma i Bhagavan." Bhagavan jest ostatnim słowem w realizacji Prawdy Absolutnej. Zatem należy wznieść się do platformy rozumienia Najwyższej Osoby Boga i następnie zaangażować się w służbę oddania dla Pana. To właśnie jest doskonałością wiedzy.

Zaczynając od praktykowania pokory aż do punktu realizacji Najwyższej Prawdy, Absolutnej Osoby Boga, proces ten podobny jest do klatki schodowej wiodącej od parteru aż do ostatniego piętra. Na klatce tej znajduje się wiele osób, niektóre z nich dotarły do pierwszego piętra, inne do drugiego, trzeciego itd. Lecz dopóki ktoś nie dotrze do piętra ostatniego, którym jest poznanie Krsny, to znajduje się na niższym etapie wiedzy. Jeśli ktoś chce współzawodniczyć z Bogiem i jednocześnie zrobić postęp w wiedzy duchowej, na pewno będzie sfrustrowany. Wyraźnie zostało powiedziane, iż bez pokory niemożliwe jest osiągnięcie wiedzy. A już uważanie siebie za Boga jest najbardziej niebezpiecznym rodzajem pychy. Mimo iż żywa istota jest bezustannie kopana przez nieugięte prawa natury materialnej, to jednak nadal z powodu ignorancji, myśli: "Jestem Bogiem". Zatem pokora, *amanitva*, jest początkiem wiedzy. Należy więc być pokornym i wiedzieć, iż jest się poddanym Najwyższego Pana. Kto buntuje się przeciwko Najwyższemu Bogu, ten staje się zależny od natury materialnej. Należy uświadomić sobie tę prawdę i być o niej święcie przekonany.

13.13 Wytłumaczę ci teraz przedmiot wiedzy, przez poznanie którego skosztujesz wieczności. Nie ma on początku i Mnie jest podległy. Nazywany jest Brahmanem – duchem. I leży on ponad przyczyną i skutkiem tego materialnego świata.

13.13 *Znaczenie:* Pan wytłumaczył pole działania i znawcę tego pola. Wytłumaczył również proces poznania znawcy pola działania. Teraz objaśni On przedmiot wiedzy – najpierw duszę, a potem Duszę Najwyższą. Przez poznanie znawcy, zarówno duszy, jak i Duszy Najwyższej, można spróbować nektaru życia. Jak zostało to wytłumaczone w Rozdziale Drugim, żywa istota jest wieczna. Potwierdzono to również tutaj. Nie ma żadnego określonego momentu narodzin *jivy*. Nikt też nie może prześledzić historii manifestacji *jivatmy* z Najwyższego Pana. Zatem nie posiada ona początku. Potwierdza to literatura wedyjska: *na jayate mriyate va vipaścīt* (*Katha Upanisad* 1.2.18). Znawca ciała nigdy nie rodzi się ani nie umiera, i jest pełen wiedzy.

Najwyższy Pan, jako Dusza Najwyższa, również został określony w literaturze wedyjskiej (*Śvetaśvatara Upanisad* 6.16) jako *pradhana-ksetrajna-patir guneśah*, główny znawca ciała i Pan trzech sił natury materialnej. W *smrti* jest powiedziane: *dasa-bhuto harer eva nanyasyaiva kadacana*. Żywe istoty są wiecznymi sługami Najwyższego Pana. Potwierdził to również w Swoich naukach Pan Caitanya. Zatem opis Brahmana w tym wersecie odnosi się do duszy indywidualnej, i kiedy słowo Brahman stosuje się do żywej istoty, należy rozumieć, że jest ona *vijnana-brahma*, przeciwieństwem *ananda-brahmy*. *Ananda-brahma* jest Najwyższym Brahmanem, Osobą Boga.

13.14 Wszędzie są Jego ręce, nogi, oczy, Jego głowy i twarze, wszędzie są Jego uszy. W taki oto sposób istnieje Dusza Najwyższa, przenikając wszystko.

13.14 *Znaczenie:* Tak jak słońce rozprzestrzenia swoje nieograniczone promienie, w podobny sposób przejawia się Dusza Najwyższa, czyli Najwyższa Osoba Boga. Istnieje On w ten sposób w Swojej wszechprzenikającej formie i w Nim spoczywają wszystkie żywe istoty, począwszy od pierwszego wielkiego nauczyciela, Brahmy, a skończywszy na maleńkich mrówkach. Jest nieograniczona ilość głów, nóg, rąk, oczu i nieograniczona ilość żywych istot. Wszystkie one spoczywają w i na Duszy Najwyższej. Zatem Dusza Najwyższa jest wszechprzenikająca. Indywidualna dusza nie może powiedzieć, że wszędzie są jej ręce, nogi i oczy. Nie jest to możliwe. Zaś mniemanie, że to tylko z powodu tymczasowej ignorancji nie jest ona świadoma wszechobecności swoich członków, i że stan ten uświadomi sobie z chwilą osiągnięcia właściwej wiedzy jest sprzeczne. Skoro bowiem została uwarunkowana przez naturę materialną, to oznacza to, że nie jest ona najwyższą. Najwyższy różny jest od duszy indywidualnej. Najwyższy Pan może rozprzestrzenić Swoje ręce bez ograniczenia, czego dusza indywidualna nie jest w stanie zrobić. W *Bhagavad-gicie* Pan mówi, że jeśli ktoś ofiaruje Mu kwiat, owoc albo trochę wody, On przyjmie to. Jeśli jednak Pan znajduje się daleko, to jak może przyjmować te rzeczy? Na tym polega wszechmoc Pana. Nawet chociaż przebywa On w Swojej własnej siedzibie – bardzo, bardzo daleko od Ziemi – może wyciągnąć rękę i przyjąć wszystko cokolwiek zostało Mu ofiarowane. Taka jest Jego moc. W *Brahma-samhicie* (5.37) jest powiedziane, *goloka eva nivasaty akhilatma-bhutaḥ*: mimo iż zawsze zajęty rozrywkami na Swojej transcendentalnej planecie, jest On wszechprzenikający. Indywidualna dusza nie może twierdzić, że jest wszechprzenikająca. Zatem werset ten opisuje Duszę Najwyższą, Osobę Boga, nie zaś duszę indywidualną.

13.15 Będąc oryginalnym źródłem wszystkich zmysłów, Sam (Dusza Najwyższa) nie posiada zmysłów. Utrzymuje wszystkie żywe istoty, a mimo to wolny jest od przywiązania. Będąc ponad siłami natury materialnej, jest jednocześnie panem ich wszystkich (gun natury materialnej).

13.15 *Znaczenie:* Najwyższy Pan, mimo iż jest źródłem wszystkich zmysłów żywych istot, Sam nie posiada zmysłów materialnych, takich jakie posiadają żywe istoty. W rzeczywistości dusze indywidualne mają zmysły duchowe, które w uwarunkowanym stanie życia przykryte są elementami materialnymi i dlatego czynności zmysłowe przejawiają się poprzez materię. Natomiast zmysły Najwyższego Pana nie są przykryte w ten sposób. Jego zmysły są transcendentalne i dlatego nazywane są *nirguna*. *Guna* oznacza siły natury materialnej, ale Jego zmysły nie są przykryte przez materię. Należy zrozumieć to, iż Jego zmysły nie są podobne do naszych. Chociaż On jest źródłem wszelkich naszych czynności zmysłowych, Jego zmysły są transcendentalne i nie są skażone materialnie. Wspaniale zostało to wytłumaczone w *Śvetaśvatara Upanisad* (3.19) w wersecie: *apani-pado javano grahita*. Najwyższa Osoba Boga nie ma rąk skażonych materialnie, ale ma Swoje ręce, którymi

przyjmuje wszystko cokolwiek jest Mu ofiarowane. Taka jest różnica pomiędzy duszą uwarunkowaną a Duszą Najwyższą. Nie ma On oczu materialnych, ale oczy posiada – w przeciwnym wypadku jak mógłby widzieć? Widzi On wszystko: przeszłość, terażniejszość i przyszłość. Obecny jest On w sercu żywej istoty i wie, co zrobiliśmy w przeszłości co robimy teraz i co oczekuje nas w przyszłości. Potwierdza to również *Bhagavad-gita*: On zna wszystko, ale nikt nie zna Jego. Jest powiedziane, iż Najwyższy Pan nie ma nóg takich, jakie my posiadamy, ale może On podróżować w przestrzeni, gdyż posiada nogi duchowe. Innymi słowy, Pan nie jest bezosobowy. Posiada On oczy, nogi, ręce i wszystko inne; a ponieważ my jesteśmy integralnymi częściami Najwyższego Pana, również to mamy. Ale Jego ręce, nogi, oczy i zmysły nie są zanieczyszczone przez naturę materialną.

Bhagavad-gita również zapewnia, że kiedy Pan pojawia się, pojawia się takim, jakim jest naprawdę, dzięki Swojej wewnętrznej mocy. Nie jest On zanieczyszczony przez energię materialną, ponieważ jest Panem energii materialnej. Literatura wedyjska informuje, iż całe Jego ciało jest duchowe. Ma On Swoją wieczną formę nazywaną *sac-cid-ananda-vigraha* i pełen jest wszelkich bogactw i mocy. Jest właścicielem wszelkich bogactw i wszelkich energii. Jest On najbardziej inteligentny i posiada wszelką wiedzę. Są to niektóre z cech Najwyższej Osoby Boga. On utrzymuje wszystkie żywe istoty i jest świadkiem wszystkich ich czynów. Z literatury wedyjskiej możemy dowiedzieć się, że Najwyższy Pan jest zawsze transcendentalny. Mimo iż nie widzimy Jego głowy, twarzy, rąk, nóg – On je posiada. Postać Pana będziemy mogli zobaczyć wtedy, kiedy wzniesiemy się do platformy transcendentalnej. Lecz teraz, kiedy nasze zmysły są zanieczyszczone materialnie, jest to niemożliwe. Dlatego impersonaliści, którzy nadal są zanieczyszczeni materialnie, nie mogą zrozumieć Osoby Boga.

13.16 Najwyższa Prawda istnieje wewnątrz i na zewnątrz wszystkich żywych istot, ruchomych i nieruchomych. Ponieważ jest subtelny, nie można poznać Go ani zobaczyć mocą zmysłów materialnych. Mimo iż jest bardzo daleko, jest również blisko wszystkiego.

13.16 Znaczenie: Z literatury wedyjskiej dowiadujemy się, że Narayana, Najwyższa Osoba, przebywa zarówno na zewnątrz, jak i wewnątrz każdej żywej istoty. Jest On obecny zarówno w świecie duchowym, jak i materialnym. Mimo iż jest bardzo daleko, to jednak jest w pobliżu nas. Oznajmia to literatura wedyjska. *Asino duram vrajati śayano yati sarvatah (Katha Upanisad 1.2.21)*. Ponieważ zawsze pogrążony jest On w szczęściu transcendentalnym, nie możemy zrozumieć, w jaki sposób cieszy się On Swoimi pełnymi bogactwami. Nie możemy zobaczyć ani zrozumieć tego za pomocą materialnych zmysłów. Dlatego w języku wedyjskim mówi się, że aby Go zrozumieć, nasz umysł i zmysły materialne muszą przestać działać. Kto jednak oczyścił swój umysł i zmysły poprzez praktykowanie świadomości Krsny w służbie oddania, ten może oglądać Go bez przerwy. *Brahma-samhita* oznajmia, że wielbiciel, który rozwinął miłość do Najwyższego Boga, może oglądać Go zawsze. Również *Bhagavad-gita* potwierdza (11.54), że zobaczyć i zrozumieć Go można jedynie poprzez służbę oddania. *Bhaktya tv ananyaya śakyah*.

13.17 Mimo iż zdaje się On być (Dusza Najwyższa) podzielonym pomiędzy wszystkie istoty, nigdy nie ulega podziałowi, zawsze jednym będąc. Chociaż utrzymuje każdą żywą istotę, to wie, że On wytwarza wszystko i wszystko pochłania.

13.17 Znaczenie: Pan usytuowany jest w każdym sercu jako Dusza Najwyższa. Czy to znaczy, że rozdzielił się On na części? Nie. W rzeczywistości jest On jednym. Często podawany jest przykład słońca: słońce w południe usytuowane jest w swoim miejscu. Jeśli

jednak udamy się pięć tysięcy mil w każdym kierunku i zapytamy: "Gdzie jest słońce?", każdy odpowie, iż świeci ono nad jego głową. Literatura wedyjska podaje ten przykład, aby wykazać, że chociaż jest On niepodzielny, to zdaje się być rozdzielonym. Również powiedziane jest w literaturze wedyjskiej, że Visnu, mimo iż jeden, dzięki Swojej wszechmocy obecny jest wszędzie. Tak jak słońce, które dla różnych osób zdaje się być w różnych miejscach. I chociaż Najwyższy Pan jest żywicielem i obrońcą każdej żywej istoty, to w czasie unicestwienia pochłania On wszystko. Potwierdza to Rozdział Jedenasty, kiedy Pan mówi, że przyszedł, aby zniszczyć wszystkich wojowników zgromadzonych na polu Kuruksetra. Wspomina też o tym, że pochłania również wszystko jako czas. Jest On tym, który unicestwia i zabija wszystko. W czasie stworzenia rozwija wszystko od stanu początkowego, a w czasie unicestwienia wszystko pochłania. Fakt ten potwierdzają hymny wedyjskie, że jest On źródłem wszystkich żywych istot i spoczynkiem wszystkiego. Po stworzeniu wszystko utrzymywane jest dzięki Jego wszechmocy, a po unicestwieniu wszystko z powrotem wraca do Niego, by w Nim znaleźć spoczynek. A oto potwierdzenie hymnów wedyjskich. *Yato va imani bhutani jayante yena jatani jivanti yat prayanty abhisamviśanti tad brahma tad vijijnasasva (Taittiriya Upanisad 3.1).*

13.18 Niezamanifestowany i poza ciemnością materii, On jest źródłem światła we wszystkich obiektach świetlnych. On jest wiedzą, jej przedmiotem i celem. To On przebywa w sercu każdej żywej istoty.

13.18 Znaczenie: Dusza Najwyższa, Najwyższa Osoba Boga, jest źródłem światła we wszystkich obiektach świetlnych, takich jak słońce, księżyc, gwiazdy itd. Z literatury wedyjskiej wiemy, iż w królestwie duchowym zbędne jest słońce czy księżyc, albowiem świat ten jest pełen blasku emanującego z Najwyższego Pana. W świecie materialnym to *brahmajyoti* (duchowe promienie Najwyższego Pana) przykryte jest przez *mahat-tattvę*, elementy materialne. Dlatego świat ten musi być oświetlany przez słońce, księżyc, elektryczność itd. Obiekty takie nie są jednak potrzebne w świecie duchowym. Literatura wedyjska wyraźnie oznajmia, że wszystko tam oświetlone jest Jego światłością. Jest zatem jasne, że Jego siedziba nie znajduje się w świecie materialnym. Przebywa On w świecie duchowym, znajdującym się daleko w niebie duchowym. Potwierdza to również literatura wedyjska. *Aditya-varnam tamasah parastat (Śvetaśvatara Upanisad 3.8).* Jest On jak słońce, zawsze pełen blasku, ale znajduje się On daleko poza ciemnością tego materialnego świata.

Jego wiedza jest transcendentálna. Literatura wedyjska potwierdza, że Brahman jest skoncentrowaną wiedzą transcendentálną. Kto pragnie przenieść się do świata duchowego, ten otrzymuje wiedzę od Najwyższego Pana, przebywającego w każdym sercu. Jedna z wedyjskich *mantr* (*Śvetaśvatara Upanisad 6.18*) mówi: *tam ha devam atma-buddhi-prakaśam mumuksur vai śaranam aham prapadye*. Kto w ogóle pragnie wyzwolenia, ten musi podporządkować się Najwyższej Osobie Boga. Jeśli chodzi o ostateczny cel wiedzy, to literatura wedyjska oznajmia: *tam eva vidaditvati mrtyum eti*. "Jedynie znając Jego można wyzwolić się z cyklu narodzin i śmierci." (*Śvetaśvatara Upanisad 3.8*)

Obecny jest On w każdym sercu jako najwyższy kontroler. Najwyższy ma nogi i ręce, które rozprzestrzenione są wszędzie, a tego nie można powiedzieć o duszy indywidualnej. Dlatego należy uznać, że jest dwóch znawców pola działania: dusza indywidualna i Dusza Najwyższa. Ręce i nogi jednej istoty znajdują się w jednym określonym miejscu, ale ręce i nogi Krsny znajdują się wszędzie. Potwierdzone jest to w *Śvetaśvatara Upanisad (3.17): sarvasya prabhum iśanam sarvasya śaranam brhat*. Ta Najwyższa Osoba Boga, Dusza Najwyższa, jest *prabhu*, czyli panem, wszystkich istot Dlatego jest też ich ostatecznym schronieniem. Nie można więc zaprzeczyć, że Dusza Najwyższa i dusza indywidualna są zawsze różne.

13.19 Opisałem ci zatem pokrótce pole działania (ciało), wiedzę i to, co jest jej przedmiotem. Jedynie Moi wielbiciele mogą zrozumieć to dokładnie i w ten sposób osiągnąć Moją naturę.

13.19 Znaczenie: Pan opisał pokrótce ciało, wiedzę i przedmiot wiedzy. Jest to wiedza o trzech rzeczach: znawcy, przedmiocie poznania i procesie poznania. Wszystko to razem nazywane jest *vijnana*, czyli nauką o wiedzy. Doskonałą wiedzę mogą zrozumieć bezpośrednio czysti wielbiciele Pana. Inni nie są w stanie jej zrozumieć. Moniści twierdzą, że na ostatnim etapie te trzy składniki stają się jednym, ale wielbiciele nie akceptują takiego stwierdzenia. Wiedza i rozwój wiedzy oznacza zrozumienie siebie w świadomości Krsny. Teraz jesteśmy kierowani przez świadomość materialną, ale kiedy tylko zwrócimy całą naszą świadomość ku czynnościom Krsny i zdamy sobie sprawę z tego, iż On jest wszystkim, wtedy osiągniemy prawdziwą wiedzę. Innymi słowy, wiedza nie jest niczym innym, jak początkowym etapem doskonałego rozumienia służby oddania. Dokładniej zostanie to wytłumaczone w Rozdziale Piętnastym.

Podsumowując: można zrozumieć, że wersety 6 i 7, począwszy od *maha-bhutani* i kontynuując poprzez *cetana dhrtih*, analizują materialne elementy i pełne manifestacje symptomów życia, które formują ciało, czyli pole działania. A wersety od 8-12, od *amanitvam* do *tattva-jnanartha-darśanam*, opisują proces wiedzy dla zrozumienia dwóch typów znawcy pola działania, mianowicie duszy i Duszy Najwyższej. Następnie wersety 13-18, począwszy od *anadi mat-param* i kontynuując poprzez *hrdi sarvasya visthitam*, opisują duszę i Najwyższego Pana, Duszę Najwyższą.

Zatem zostały opisane trzy czynniki: pole działania (ciało), proces rozumienia, oraz dusza i Dusza Najwyższa. Szczególnie zostało tu zaznaczone, że dokładnie zrozumieć to mogą jedynie czysti bhaktowie Pana. Więc dla takich bhaktów *Bhagavad-gita* jest w pełni użyteczna, gdyż oni to mogą osiągnąć najwyższy cel, naturę Najwyższego Pana, Krsny. Innymi słowy, jedynie bhaktowie, i nikt inny, mogą zrozumieć *Bhagavad-gitę* i osiągnąć upragniony rezultat.

13.20 Musisz wiedzieć, że natura materialna i żywe istoty nie mają początku. Ich przemiany i guny materialne są produktami materialnej natury.

13.20 Znaczenie: Poprzez wiedzę podaną w tym rozdziale można poznać ciało (pole działania) i znawców tego ciała (duszę indywidualną i Duszę Najwyższą). Ciało jest polem działania i skomponowane jest z natury materialnej. Ciało zamieszkuje dusza indywidualna, czyli żywa istota (*purusa*), która czerpie przyjemność z działalności tego ciała. Jest ona jednym znawcą, drugim zaś jest Dusza Najwyższa. Oczywiście należy wiedzieć, że zarówno Dusza Najwyższa, jak i indywidualna żywa istota są różnymi manifestacjami Najwyższej Osoby Boga. Żywa istota jest w kategorii Jego energii, natomiast Dusza Najwyższa jest w kategorii Jego osobistej ekspansji.

Zarówno materialna natura, jak i żywa istota są wieczne. To znaczy, że istniały one przed stworzeniem. Materialna manifestacja jest energią Najwyższego Pana. Podobnie i żywe istoty, z tym, że one są energią wyższą. Obie one istniały przed zmanifestowaniem się tego kosmosu. Natura materialna była pogrążona w Najwyższej Osobie Boga, Maha-Visnu, i w odpowiedniej chwili została zmanifestowana za pośrednictwem *mahat-tattvy*. Podobnie pogrążone są w Nim żywe istoty, lecz ponieważ są one uwarunkowane, sprzeciwiają się służbie dla Najwyższego Pana. Wskutek tego nie mogą wejść do nieba duchowego. Po zmanifestowaniu się natury materialnej, te żywe istoty otrzymują powtórny szansę działania w tym świecie materialnym i przygotowania się do wejścia w niebo duchowe. W tym oto zawiera się tajemnica tego materialnego stworzenia. W rzeczywistości żywa istota jest

oryginalnie duchową integralną częścią Najwyższego Pana, ale z powodu swojej buntowniczej natury jest ona uwarunkowana wewnątrz materialnej natury. Właściwie nie ma znaczenia to, w jaki sposób te żywe istoty, czyli wyższe istoty Najwyższego Pana, weszły w kontakt z naturą materialną. Jednakże Najwyższa Osoba Boga wie, jak i dlaczego to się zdarzyło. W pismach objawionych Pan mówi, że ci, którzy znajdują się pod urokiem natury materialnej, muszą prowadzić ciężką walkę o egzystencję. Ale my powinniśmy wiedzieć, z opisu tych paru wersetów, że wszelkie przemiany i oddziaływania natury materialnej poprzez trzy *guny* są również produktami natury materialnej. Przyczyną wszystkich przemian i odmienności żywych istot jest ciało. Jeśli chodzi o duszę, to wszystkie żywe istoty są takie same.

13.21 **Natura uważana jest za przyczynę wszelkiego materialnego działania i skutków, podczas gdy żywa istota jest przyczyną rozmaitego cierpienia i radości w tym świecie.**

13.21 **Znaczenie:** Przyczyną różnych przejawień ciał i zmysłów pośród żywego stworzenia jest natura materialna. Jest 8 400 000 różnych gatunków życia i te rozmaite formy są tworem natury materialnej. Są one wynikiem różnych przyjemności zmysłowych żywej istoty, która wskutek tego pragnie otrzymać odpowiednie ciało. Wędrując przez różnego rodzaju ciała, doświadczą rozmaitych przyjemności i cierpień. Przyczyną jej materialnego szczęścia i niedoli jest jej ciało, a nie ona sama. Naprawdę szczęśliwa jest jednak w swoim oryginalnym stanie; jest to bowiem jej prawdziwy stan. Ale z powodu pragnienia panowania nad naturą materialną, znajduje się w tym świecie materialnym. Inna sytuacja istnieje w świecie duchowym, który jest miejscem czystym. Natomiast w świecie materialnym musi ona ciężko walczyć i trudzić się, aby dostarczyć różnym przyjemności ciała. Może należałoby wyraźniej stwierdzić, że ciało to jest rezultatem zmysłów. Zmysły są instrumentami zaspokajania pragnień. Całość – ciało i zmysły – są darem natury materialnej i, jak to zostanie wyjaśnione w następnym wersecie, żywa istota jest nagradzana i karana różnymi warunkami życia, odpowiednio do jej przeszłych pragnień i czynów. Odpowiednio do przeszłych pragnień i czynów żywej istoty, materialna natura umieszcza ją w różnych "rezydencjach". Tak więc, sama żywa istota jest przyczyną osiągnięcia takiej czy innej pozycji, takich czy owakich przyjemności i cierpień. Kiedy zostanie umieszczona w określonym typie ciała, podlega kontroli natury, ponieważ ciało – będąc materią – musi działać zgodnie z prawami natury. Wówczas żywa istota nie ma mocy, aby zmienić to prawo. Przypuśćmy, że dostanie ona ciało psa. Skoro tylko osiągnie to ciało, musi postępować zgodnie z psim zwyczajem. Nie ma innego wyboru. Kiedy dostanie ciało świni, wtedy zmuszona będzie jeść odchody i zachowywać się tak jak świnia. Podobnie, jeśli żywa istota osiągnie ciało półboga, musi postępować odpowiednio do tego ciała. Takie jest prawo natury. Lecz w każdych warunkach Dusza Najwyższa towarzyszy duszy indywidualnej. Zostało to wytłumaczone w *Vedach* (*Mundaka Upanisad* 3.1.1.) w sposób następujący: *dva suparna sayuja sakhayah*. Najwyższy Pan jest tak dobry dla żywej istoty, że zawsze towarzyszy duszy indywidualnej i w każdych okolicznościach obecny jest przy niej jako Dusza Najwyższa, czyli Paramatma.

13.22 **W taki oto sposób podąża żywa istota ścieżkami życia w tym materialnym świecie, ciesząc się trzema siłami natury. Tak oto doświadczą dobra i zła pośród różnych gatunków, a przyczyną tego jest jej obcowanie z naturą materialną.**

13.22 **Znaczenie:** Werset ten ma duże znaczenie dla zrozumienia, w jaki sposób żywa istota przechodzi z jednego ciała do innego. Rozdział Drugi tłumaczy, iż zmienia ona ciała, tak jak człowiek zmienia ubrania. Przyczyną tej zmiany okrycia jest jej przywiązanie do życia

materialnego. Tak długo jak żywa istota jest przyciągana przez tę fałszywą manifestację, tak długo musi transmigrować z jednego ciała do innego. Przyczyną tego, iż raz po raz jest ona umieszczana w takich niepożądanych warunkach, jest jej pragnienie panowania nad naturą materialną. Pod wpływem pragnienia materialnego żywa istota rodzi się czasami jako półbóg, czasami jako człowiek, czasami jako zwierzę, ptak, robak, istota wodna, człowiek święty, czy też pluskwa. I dzieje się tak ciągle. We wszystkich przypadkach, mimo iż żywa istota znajduje się pod wpływem natury materialnej, ciągle uważa się ona za pana swojej sytuacji.

Werset ten tłumaczy, w jaki sposób dostaje się ona do różnych ciał. Przyczyną tego jest obcowanie z różnymi siłami natury materialnej. Należy zatem wznieść się ponad te trzy wiążące siły natury materialnej i osiągnąć pozycję transcendentalną. To nazywane jest świadomością Krsny. Dopóki więc żywa istota nie osiągnie świadomości Krsny, dopóty jej materialna świadomość będzie zmuszać ją do ciągłej zmiany ciał, gdyż od czasów niepamiętnych posiada ona pragnienia materialne. Ale taką świadomość należy zmienić. Zmianę tę spowodować może tylko słuchanie z autorytatywnych źródeł. Najlepszy przykład został podany tutaj: Arjuna słucha nauki o Bogu od Krsny. Jeśli żywa istota podda się temu procesowi słuchania, straci w ten sposób swoje długo pielęgnowane pragnienia dominowania nad naturą materialną. I stopniowo i współmiernie do tego, jak będzie redukowała to swoje długotrwałe, władcze pragnienie panowania, będzie cieszyła się szczęściem duchowym. Wedyjska *mantra* mówi: smak wiecznego i pełnego szczęścia życia rośnie proporcjonalnie do wiedzy, którą osiąga się obcując z Najwyższą Osobą Boga.

13.23 W ciele tym jest jednak jeszcze inny podmiot radości, który jest transcendentalny. Jest nim Pan, najwyższy właściciel, który jest obserwatorem i przyzwalającym, i który znany jest jako Dusza Najwyższa.

13.23 Znaczenie: Werset ten oznajmia, że Dusza Najwyższa, która przebywa zawsze obok duszy indywidualnej, jest reprezentacją Najwyższego Pana. Nie jest On zwykłą żywą istotą. Ponieważ moniści przyjmują, iż jest tylko jeden znawca ciała – myślą, że nie ma różnicy pomiędzy Duszą Najwyższą i duszą indywidualną. Aby to wyjaśnić, Pan mówi, że On jest reprezentacją Paramatmy w każdym ciele. Jest On różny od duszy indywidualnej. Jest On *para*, transcendentalny. Indywidualna dusza cieszy się czynnościami określonego pola, ale Dusza Najwyższa obecna jest tam nie jako ograniczony podmiot radości i uczestnik czynności cielesnych, lecz jako ich świadek, obserwator, zezwalający na nie i najwyższy podmiot radości. Jego imię jest Paramatma, nie zaś *atma*, i jest On transcendentalny. Jest więc całkowicie zrozumiałe, że *atma* i Paramatma są czymś różnym. Dusza Najwyższa (Paramatma) ma wszędzie Swoje ręce i nogi, ale dusza indywidualna nie. I ponieważ Paramatma jest Najwyższym Panem, jest On obecny wewnątrz, aby sankcjonować pragnienia duszy indywidualnej względem uciech materialnych. Bez pozwolenia Duszy Najwyższej, dusza indywidualna nie jest w stanie nic uczynić. Indywidualna dusza jest *bhukta*, czyli utrzymywana, podczas gdy On jest *bhokta*, czyli utrzymującym. Jest niezliczona liczba żywych istot i On przebywa w nich wszystkich jako przyjaciel.

W rzeczywistości indywidualna żywa istota jest wiecznie częścią Najwyższego Pana i istnieje między nimi bliski związek przyjaźni. Jednak żywa istota posiada tendencję do odrzucania sankcji Najwyższego Pana i niezależnego działania w próbie dominowania nad naturą. I właśnie z powodu posiadania tej tendencji, nazywana jest ona marginalną energią Najwyższego Pana. Żywa istota może być usytuowana w energii materialnej albo duchowej. Dopóki jest ona uwarunkowana przez energię materialną, tak długo Najwyższy Pan, Dusza Najwyższa, towarzyszy jej zawsze jako jej przyjaciel, aby nakłonić ją do powrotu do energii duchowej. Pan zawsze pragnie zabrać ją z powrotem do energii duchowej, ale z powodu swojej niewielkiej niezależności, indywidualna żywa istota bezustannie odrzuca towarzystwo

duchowego światła. Niewłaściwe korzystanie z tej niezależności jest przyczyną jej walki materialnej w uwarunkowanej naturze. Pan zawsze udziela jej instrukcji od wewnątrz i z zewnątrz. Taką Jego zewnętrzną instrukcją są nauki *Bhagavad-gity*, a od środka usiłuje On przekonać żywą istotę, że jej działanie na polu materialnym nie prowadzi do prawdziwego szczęścia. "Po prostu porzuć je i skieruj swoją wiarę ku Mnie. Wtedy będziesz szczęśliwy," – mówi On. Więc ta inteligentna osoba, która pokłada swoją wiarę w Paramatmie, Najwyższej Osobie Boga, zaczyna robić postępek w kierunku wiecznego życia, pełnego szczęścia i wiedzy.

13.24 Kto rozumie tę naukę o żywej istocie, materialnej naturze i działaniu jej sił, ten niewątpliwie osiąga wyzwolenie. Osoba taka nie rodzi się tu więcej, bez względu na jej obecną pozycję.

13.24 Znaczenie: Osoba, która dokładnie rozumie naturę materialną, Duszę Najwyższą i duszę indywidualną, i ich wzajemny związek, może osiągnąć wyzwolenie i przenieść się do atmosfery duchowej. Nie musi ona rodzić się ponownie w tym świecie materialnym. Taki jest rezultat wiedzy. Celem wiedzy jest zrozumienie, iż żywa istota przypadkiem upadła w ten materialny świat. Poprzez osobisty wysiłek w towarzystwie autorytetów, osób świętych i mistrza duchowego, musi ona zrozumieć swoją pozycję i następnie przemienić swoją świadomość na świadomość duchową, czyli świadomość Krsny. Powinna to zrobić przez zrozumienie *Bhagavad-gity* w taki sposób, jak została ona wytłumaczona przez Osobę Boga. Wtedy z pewnością nie będzie musiała nigdy powracać do tego świata materialnego, lecz zostanie przeniesiona do świata duchowego, gdzie życie jest wieczne, pełne szczęścia i wiedzy.

13.25 Niektórzy postrzegają w sobie Duszę Najwyższą przez medytację, inni przez kultywację wiedzy. A jeszcze inni poprzez czyn wolny od pragnienia zysku.

13.25 Znaczenie: Pan informuje Arjunę, że dusze uwarunkowane mogą zostać podzielone na dwie klasy, jeśli weźmiemy pod uwagę dążenie do samorealizacji. Ateiści, agnostycy i sceptycy nie posiadają zdolności rozumienia duchowego. Ale są inni, którzy są pełni wiary w swoim poznawaniu życia duchowego. Są to introspektywni bhaktowie, filozofowie i osoby, które wyrzekły się owoców swego czynu. Ci, którzy usiłują ustanowić doktrynę monizmu, również zaliczani są do ateistów i agnostyków. Innymi słowy, tylko wielbiciele Najwyższej Osoby Boga zajmują najlepszą pozycję, jeśli chodzi o poznanie duchowe, ponieważ rozumieją, iż poza tą manifestacją materialną istnieje świat duchowy i Najwyższa Osoba Boga, który przenika wszystko jako Paramatma, Dusza Najwyższa znajdująca się w każdej istocie, wszechprzenikający Bóg. Oczywiście są też i tacy, którzy próbują poznać Najwyższą Absolutną Prawdę przez kultywację wiedzy, i oni mogą zostać zaliczeni do klasy wiernych. Filozofowie Sankhya analizują ten świat poprzez jego dwadzieścia cztery elementy, a duszę indywidualną uważają za jego dwudziesty piąty składnik. Kiedy zaczynają rozumieć, że natura duszy indywidualnej jest transcendentálna w stosunku do elementów materialnych, są również w stanie zrozumieć, że ponad indywidualną duszą znajduje się Najwyższa Osoba Boga. Jest On dwudziestym szóstym elementem. W ten sposób stopniowo również dochodzą oni do poziomu służby oddania w świadomości Krsny. Ci, którzy wyrzekają się owoców swojej pracy, również są doskonali w swojej postawie i mają szansę awansu do platformy służby oddania w świadomości Krsny. Werset ten mówi również o ludziach, którzy są czyści w swojej świadomości, i którzy próbują odkryć Duszę Najwyższą poprzez medytację, i kiedy odnoszą sukces, również osiągają pozycję transcendentálną. Są też i tacy, którzy usiłują zrozumieć Duszę Najwyższą przez rozwijanie wiedzy, oraz inni, którzy kultywują system *hatha-yogi* i próbują zadowolić Najwyższą Osobę Boga dziecinnymi igraszkami.

13.26 Są również tacy, którzy chociaż nie są bogaci w wiedzę duchową, zaczynają wielbić Najwyższą Osobę, usłyszawszy o Nim od innych. Dzięki skłonności do słuchania od autorytetów, również przekraczają ścieżkę narodzin i śmierci.

13.26 Znaczenie: Werset ten szczególnie odnosi się do współczesnego społeczeństwa, które praktycznie nie posiada żadnej wiedzy, jeśli chodzi o sprawy duchowe. Niektórzy mogą zdawać się być ateistami, agnostykami czy filozofami – ale w rzeczywistości nie posiadają żadnej wiedzy o filozofii. Jeśli zaś chodzi o zwykłego człowieka, to jeśli on jest dobrą duszą, ma on szansę uczynienia postępu przez słuchanie. Ten proces słuchania jest bardzo ważny. Pan Caitanya, który głosił świadomość Krsny we współczesnym społeczeństwie, kładł ogromny nacisk na słuchanie. Przez słuchanie ze źródeł autorytatywnych nawet zwykły człowiek może uczynić postęp, szczególnie, według Pana Caitanyi, jeśli słucha transcendentalnych wibracji

Hare Krsna, Hare Krsna, Krsna Krsna, Hare Hare;
Hare Rama, Hare Rama, Rama Rama, Hare Hare.

Dlatego wszyscy powinni skorzystać z tej okazji i słuchać od dusz zrealizowanych, a stopniowo będą w stanie zrozumieć wszystko. Wtedy niewątpliwie zaczną wielbić Najwyższego Pana. Pan Caitanya powiedział, że w tym wieku nikt nie musi zmieniać swojej pozycji, ale powinno się jedynie zrezygnować z wysiłku poznawania Najwyższej Prawdy poprzez rozumowanie spekulacyjne. Należy nauczyć się służyć tym, którzy posiadają wiedzę o Najwyższym Panu. Jeśli ktoś jest na tyle szczęśliwy, że przyjmuje schronienie u czystego wielbiciela, słucha od niego o samorealizacji, podąża w jego ślady, stopniowo sam wzniesie się do pozycji czystego wielbiciela. Werset ten szczególnie mocno poleca proces słuchania, i jest to całkowicie słuszne. Pomimo iż zwykły człowiek często nie jest tak zdolny, jak tzw. filozofowie, to jednak jego pełne wiary słuchanie od osób autorytatywnych pomoże mu wydostać się z tego świata materialnego i powrócić do Boga, do domu.

13.27 O wodzu Bharatów, cokolwiek widzisz w życiu, zarówno ruchome, jak i nieruchome, to jest to jedynie kombinacją pola działania ze znawcą tego pola.

13.27 Znaczenie: Werset ten tłumaczy zarówno naturę materialną, jak i żywą istotę, które istniały przed stworzeniem tego kosmosu. Cokolwiek zostało stworzone, jest kombinacją żywej istoty z naturą materialną. Jest wiele manifestacji, takich jak drzewa, góry, wzgórza, które się nie poruszają, i jest wiele istnień poruszających się, a wszystkie z nich są jedynie kombinacjami natury materialnej z naturą wyższą, żywą istotą. Bez działania natury wyższej, żywej istoty, nic nie może wzrastać. Zatem związek pomiędzy naturą i materią trwa wiecznie, i kombinację tę tworzy Najwyższy Pan. Dlatego też jest On kontrolerem zarówno natury wyższej, jak i niższej. Tworzy naturę materialną i zsyła w nią naturę wyższą, wskutek czego powstaje wszelkie działanie i manifestacja.

13.28 Kto widzi Duszę Najwyższą towarzyszącą indywidualnej duszy we wszystkich ciałach i kto wie, że ani dusza, ani Dusza Najwyższa nigdy nie ulegają zniszczeniu – ten widzi prawdziwie.

13.28 Znaczenie: Każdy kto – dzięki dobremu towarzystwu – może zrozumieć trzy rzeczy. ciało, właściciela tego ciała, czyli duszę indywidualną, i przyjaciela tej indywidualnej duszy we wzajemnym związku, ten posiada prawdziwą wiedzę. Tych trzech rzeczy nie można zrozumieć, jeśli nie posiada się towarzystwa prawdziwego znawcy tematów duchowych. Ci, którzy nie mają takiego towarzystwa, znajdują się w ignorancji. Widzą jedynie ciało i kiedy to

ciało ulega zniszczeniu, myślą iż wszystko się kończy. Jednak w rzeczywistości tak nie jest. Po zniszczeniu ciała pozostaje zarówno dusza, jak i Dusza Najwyższa, które wiecznie wędrują poprzez wiele ruchomych i nieruchomych form. Słowo sanskryckie *parameśvara* tłumaczy się czasami jako "dusza indywidualna", jako że dusza jest panem ciała, a po zniszczeniu ciała przechodzi w inną formę. W ten sposób jest ona panem. Niektórzy natomiast tłumaczą to *parameśvara* jako Dusza Najwyższa. W każdym przypadku, zarówno Dusza Najwyższa, jak i dusza indywidualna nie przestają istnieć. Nie ulegają one zniszczeniu. Kto może widzieć w ten sposób, ten widzi prawdziwie.

13.29 Kto widzi Duszę Najwyższą w każdej żywej istocie, wszędzie taką samą, dla tego jego własny umysł nie będzie przyczyną degradacji. A zatem osiąga on transcendentalne przeznaczenie.

13.29 Znaczenie: Zaakceptowawszy życie materialne, żywa istota znalazła się w sytuacji odmiennej od tej, jaka właściwa jest istnieniu duchowemu. Jeżeli jednak rozumie, że Najwyższy przenika wszystko poprzez Swoją manifestację jako Paramatma, to znaczy, jeśli może ona dostrzec obecność Najwyższej Osoby Boga w każdej żywej istocie, nie ulega wówczas degradacji poprzez zgubną mentalność, ale stopniowo wznosi się do świata duchowego. Na ogół umysł lubi oddawać się procesom zadowalania zmysłów, ale kiedy zwróci się do Duszy Najwyższej, wtedy jego właściciel czyni postępowanie w wiedzy duchowej.

13.30 Kto widzi, że wszelkie czynności spełniane są przez ciało będące tworem natury materialnej, i widzi, że dusza nie czyni nic – ten widzi prawdziwie.

13.30 Znaczenie: Ciało to zostało stworzone przez naturę materialną pod kierunkiem Duszy Najwyższej i wszelkie działanie mające związek z tym ciałem nie jest działaniem duszy znajdującej się w jego wnętrzu. Cokolwiek ktoś robi, bez względu na to, czy są to czyny prowadzące do szczęścia czy do nieszczęścia, jest on zmuszony do tego działania przez swoją konstytucję cielesną. Dusza jednakże znajduje się poza tymi wszystkimi czynnościami cielesnymi. Ciało to odpowiada naszym przeszłym pragnieniom. Aby spełnić te pragnienia, otrzymujemy odpowiednie ciało, w którym możemy działać odpowiednio do tych pragnień. Praktycznie mówiąc, ciało to jest mechanizmem zaprojektowanym przez Najwyższego Pana, mającym spełnić nasze pragnienia. To właśnie z powodu pragnień wrzuceni zostaliśmy w te ciężkie warunki, gdzie przychodzi nam albo cierpieć, albo używać życia. Kiedy jednak żywa istota rozwija to transcendentalne rozumienie, wtedy odseparowuje się od tych czynności cielesnych. Ten, kto widzi w ten sposób, ten widzi prawdziwie.

13.31 Kiedy mędrzec nie patrzy już dłużej na żywe istoty jako różne tożsamości, gdyż tylko z powodu ciał swoich zdają się być takimi, widzi, że istoty te rozprzestrzenione są wszędzie, i wtedy realizuje on koncepcję Brahmana.

13.31 Znaczenie: Kto widzi, że przyczyną różnych ciał żywych istot są różne pragnienia duszy indywidualnej, i że ciała te nie należą właściwie do samej duszy, ten widzi prawdziwie. W życiu materialnym widzimy, że ktoś jest półbogiem, istotą ludzką, psem, kotem itd. Jest to wizja materialna, wizja nieprawdziwa. Przyczyną takiego materialnego zróżnicowania jest materialna koncepcja życia. Po opuszczeniu ciał materialnych wszystkie dusze są takie same, ale w kontakcie z naturą materialną otrzymują one ciała różnego typu. Kiedy ktoś to zrozumie, osiąga wtedy widzenie duchowe. W ten sposób uwolniwszy się od takiego rozróżniania jak: człowiek, zwierzę, duży, niski itd., oczyszcza on swoją świadomość i jest

zdolny do rozwinięcia świadomości Krsny w swojej tożsamości duchowej. W jaki sposób widzi on wtedy wszystko, tłumaczy werset następny.

13.32 Posiadając taką wizję wieczności może on dostrzec, iż niezniszczalna dusza jest transcendentalna, wieczna i poza siłami natury materialnej. Pomimo kontaktu z ciałem materialnym, o Arjuno, dusza nigdy nie wykonuje żadnej pracy ani nie zostaje uwikłana.

13.32 Znaczenie: Żywa istota zdaje się rodzić, ponieważ rodzi się jej ciało materialne, ale w rzeczywistości jest ona wieczna. Nie rodzi się ona i pomimo tego, że przebywa w ciele materialnym, jest transcendentalna i wieczna. Nie może więc ulec zniszczeniu. Z natury jest ona pełna szczęścia. Nie angażuje się w żadne czynności materialne. Zatem nie wiąże jej czynności spełniane na skutek kontaktu z ciałem materialnym.

13.33 Niebo, dzięki swojej subtelnej naturze, nie miesza się z niczym, mimo iż przenika wszystko. Podobnie, dusza usytuowana w wizji Brahmana nie wiąże się z ciałem, chociaż przebywa wewnątrz tego ciała.

13.33 Znaczenie: Powietrze przenika wodę, błoto, łajno i wszystko inne, jednakże nie miesza się z niczym. Podobnie, żywa istota, mimo iż przebywa w różnych ciałach, to dzięki swojej subtelnej naturze nigdy nie wiąże się z nimi. Dlatego nie można zobaczyć oczami materialnymi, w jaki sposób żywa istota przebywa w ciele i w jaki sposób opuszcza to ciało po jego unicestwieniu. Żaden naukowiec nie jest w stanie tego stwierdzić.

13.34 O synu Bharaty, tak jak słońce samo oświetla cały ten wszechświat, tak żywa istota, jedna wewnątrz ciała, oświetla je całe świadomością.

13.34 Znaczenie: Są różne teorie o świadomości. *Bhagavad-gita* podaje przykład słońca i światła słonecznego. Tak jak słońce, usytuowane w jednym miejscu, oświetla cały wszechświat, tak i mała część duszy, mimo iż usytuowana w sercu tego ciała, oświetla je całe świadomością. A więc świadomość jest dowodem na obecność duszy, tak jak blask słoneczny czy światło wskazuje na obecność słońca. Kiedy dusza obecna jest w ciele, całe ciało przenika świadomością, a skoro tylko je opuszcza, zostaje ono pozbawione świadomości. Każdy inteligentny człowiek może to zrozumieć bez trudu. Zatem świadomość nie jest produktem kombinacji elementów materialnych. Jest ona symptomem żywej istoty. Świadomość żywej istoty, mimo iż jakościowo taka sama jak świadomość najwyższa, nie jest jednak najwyższą świadomością – ponieważ świadomość określonego ciała nie jest obecna w innym ciele. Natomiast Dusza Najwyższa, znajdująca się w każdym ciele jako przyjaciel duszy indywidualnej, jest świadoma wszystkich ciał. Na tym polega różnica pomiędzy świadomością najwyższą i świadomością indywidualną.

13.35 Kto oczyma wiedzy widzi różnicę pomiędzy ciałem i właścicielem tego ciała i jest w stanie zrozumieć proces wyzwolenia się z tej niewoli w naturze materialnej, ten osiąga najwyższy cel.

13.35 Znaczenie: Znaczenie tego Trzynastego Rozdziału jest takie, że należy poznać różnicę pomiędzy ciałem, właścicielem tego ciała i Duszą Najwyższą. Należy poznać proces wyzwolenia, jak został on opisany w wersetach od ósmego do dwunastego. Wówczas będzie można osiągnąć najwyższe przeznaczenie.

Osoba wierząca powinna najpierw w dobrym towarzystwie słuchać o Bogu, aby w ten sposób stopniowo osiągnąć oświecenie. Jeśli ktoś przyjmuje mistrza duchowego, może on nauczyć się rozróżniać ducha od materii, co jest odskocznią do dalszej realizacji duchowej. Mistrz duchowy, poprzez różne instrukcje, uczy swoich studentów, jak uwolnić się od materialnej koncepcji życia, jak Krsna nauczając Arjunę, poprzez przekazanie mu *Bhagavad-gity*, stara się uwolnić go od materialistycznych rozważań.

Można więc zrozumieć, że to ciało jest materią; można przeanalizować jego dwadzieścia cztery elementy. Jest ono manifestacją wulgarną. Manifestacją subtelną jest umysł i efekty psychologiczne. A symptomem życia jest wzajemne oddziaływanie tych cech. Ponad tym wszystkim jest jeszcze dusza i Dusza Najwyższa, które nie są tym samym. Świat materialny działa poprzez połączenie duszy i dwudziestu czterech elementów materialnych. Kto jest w stanie zrozumieć konstytucję całej tej manifestacji materialnej i to połączenie duszy z elementami materialnymi, jak również pozycję Duszy Najwyższej, ten staje się zdolnym do przeniesienia się w świat duchowy. Należy w pełni zrozumieć ten rozdział, korzystając z pomocy mistrza duchowego, a jego tematy rozważyć i zrealizować.

W ten sposób Bhaktivedanta kończy objaśnienia do Trzynastego Rozdziału *Śrimad Bhagavad-gity*, zatytułowanego "Natura, podmiot radości i świadomość."